

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.2.7>

NARODOWY ZASŁUŻONY AKADEMICKI ZESPÓŁ TAŃCA UKRAINY IMIENIA PAWŁA WIRSKIEGO W PERIODYKU RADZIECKICH Z LAT 1950-1980

Viktoriia Shumilova

Zasłużona Artystka Ukrainy, docent Katedry Choreografii

Narodowej Akademii Kadr Kierowniczych Kultury i Sztuki

(Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-4203-6832

e-mail: artvikvit@gmail.com

Adnotacja. Badanie źródeł historiograficznych opublikowanych w periodyku radzieckim w latach 1950-1980 pozwoliło ustalić wiele ważnych faktów dotyczących twórczej działalności Państwowego Zespołu Tańca Ukrainińskiej SRR. W szczególności w publikacji wyjaśniono historyczne informacje o wczesnej działalności koncertowej zespołu; wyjaśniono cechy pracy próbnej artystów pod kierunkiem P. Wirskiego, zarejestrowane przez bezpośrednich obserwatorów procesu treningowego (autorów publikacji); opracowano pełną reprezentację repertuaru zespołu, w szczególności te numery taneczne, które wyszły z programów koncertowych zespołu po upadku ZSRR – „Legenda Październikowa”, „Siostry”, „Na polu kukurydzy”, „Polka Kołchozowa” itp.); wzięto pod uwagę nieznanne fakty dotyczące biografii artystycznych poszczególnych artystów Państwowego Zespołu Tańca Ukrainińskiej SRR; znaleziono informacje o trasach koncertowych zespołu poza Ukrainą.

Słowa kluczowe: Państwowy Zespół Tańca Ukrainińskiej SRR, Pawło Wirski, taniec ludowy, sztuka baletmistrza.

THE PAVLO VIRSKY UKRAINIAN NATIONAL DANCE COMPANY IN SOVIET PERIODICALS IN 1950S–1980S

Viktoriia Shumilova

Honoured Artist of Ukraine,

Associate Professor of the Department of Choreography,

Applicant at the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-4203-6832

artvikvit@gmail.com

Abstract. Studying historiographical sources published in Soviet periodicals during the 1950s–1980s allowed to establish many important facts about the creative activity of The State Dance Ensemble of the UkrSSR. In particular, publication specifies the historical information concerning the early concert activities of the group; the peculiarities of the artists' rehearsal work under Pavlo Virsky's supervision and pinpointed by the onlookers (authors of publications) of training process are clarified; the full presentation about the repertoire of the ensemble is conceptualized, in particular, the dancing performances which came out from the concert programmes of the ensemble after the collapse of the USSR – “October Legend”, “Sisters”, “On Cornfield”, “Collective Farm Polka” and others; the unknown facts concerning creative biographies of some dancers in the State Dance Ensemble of the UkrSSR are considered; the evidence about ensemble's touring routes abroad is found.

Key words: State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR, Pavlo Virsky, folk dance, art of choreographer.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ АНСАМБЛЬ ТАНЦЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ ПАВЛА ВІРСЬКОГО В РАДЯНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ 1950–1980-Х РР.

Вікторія Шумілова

заслужена артистка України,

доцент кафедри хореографії

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4203-6832

artvikvit@gmail.com

Анотація. Вивчення історіографічних джерел, опублікованих у радянській періодиці впродовж 1950–1980-х рр., дозволило встановити чимало важливих фактів із творчої діяльності Державного ансамблю танцю УРСР. Зокрема, у публікації було уточнено історичні відомості щодо ранньої концертної діяльності колективу; з'ясовано особливості репетиційної роботи артистів під керівництвом П. Вірського, зафіксовані безпосередніми спостерігачами тренувального процесу (авторами публікацій); складено повноцінне уявлення про репертуар колективу, зокрема про ті танцювальні номери, які вийшли з концертних програм ансамблю після розвалу СРСР: «Жовтнева легенда», «Сестри», «На кукурудзяному полі», «Колгоспна полька» тощо; взято до уваги невідомі факти з мистецьких біографій окремих артистів Державного ансамблю танцю УРСР; знайдено відомості про гастрольні маршрути колективу поза межами України.

Ключові слова: Державний ансамбль танцю УРСР, Павло Вірський, народний танець, мистецтво балетмейстера.

Вступ. Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського сьогодні є однією з найяскравіших візиток української культури у світі. Незважаючи на те, що танцювальний колектив було засновано у 1937 р. як Державний ансамбль танцю Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР), діяльність творчого осередку стала по-справжньому повноформатною, коли його очолив балетмейстер Павло Вірський (1955–1975 рр.)¹, який не просто оновив репертуар танцювального колективу, а й перетворив його на експериментальну лабораторію з розробки нового жанру – народно-сценічної хореографії. Після П. Вірського його роботу продовжили колеги й однодумці: К. Василенко, О. Гомон, О. Сегаль. Із 1980 р. і дотепер ансамблем керує професор Мирослав Вантух.

У різні часи мистецька спадщина танцювального колективу неодноразово опинялась у колі наукових досліджень фахівців театрознавчої сфери. Вивчення особливостей художнього розвитку танцювального осередку було висвітлено у книгах радянських мистецтвознавців: Д. Бальтерманца та Н. Козловського «Государственный заслуженный ансамбль танца Украинской ССР» (Козловский, Бальтерманц, 1960), Л. Козиренко «Українські “зірки” і Південний хрест» (Козиренко, 1967), Г. Боримської «Самоцвіти українського танцю» (Боримська, 1974). Робота над історичним та мистецтвознавчим аналізом діяльності ансамблю триває і в наш час. Творчості Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України ім. П. Вірського присвячено публікації та монографії: Т. Благової (Благова, 2016: 24–29), О. Бурковського (Бурковський, 2013), Н. Валясової, В. Чернець, В. Шульгіної (Валясова та ін., 2012), Д. Вернигора (Вернигор, 2012; 2018: 757–766), М. Курінної (Курінна, 2019: 230–241), В. Литвиненка (Литвиненко, 2017), Є. Роя (Рой, 2015: 99–107), Ю. Цветкової (Цветкова, 2005: 20–23).

Метою дослідження стало вивчення історіографічних джерел, пов'язаних із діяльністю Державного ансамблю танцю УРСР, що друкувалися в радянській періодиці впродовж 1950–1980-х рр.

Методи дослідження: аналітичний, загальноісторичний, проблемно-хронологічний, порівняльний, метод наукового узагальнення.

Результати та їх обговорення. Серед періодичних видань, які були джерелом для вивчення творчої діяльності Державного ансамблю танцю УРСР у 1950–1980-х рр., варто назвати провідні радянські часописи: «Літературна газета», «Радянська культура», «Театрально-концертний Київ», «Вечірній Київ», «Советская культура» тощо.

Перші розгорнуті рецензії на творчу роботу танцювального колективу з'явилися на рубежі 1950–1960-х рр. та належали авторству мистецтвознавців Г. Бондаренко, А. Гуменюка, Н. Скорульської, М. Ельяша.

Наукові розвідки Г. Бондаренко були підготовлені на основі безпосереднього спілкування з П. Вірським та артистами танцювального колективу. У статті «Ми з України» («Радянська культура», 25 січня 1959 р.) авторка поділилася власними враженнями від репетиції Державного ансамблю танцю УРСР, де відпрацьовувалися танцювальні номери: «На кукурудзяному полі», «Ми з України», «Новорічна метелиця», «Лісоруби». Мистецтвознавець детально описала робочу обстановку в колективі, навела приклади найважливіших коментарів П. Вірського щодо образної та технічної роботи танцівників (Бондаренко, 1959: 3). В іншій публікації того ж автора – «З народу і для народу» («Літературна газета», 22 вересня 1959 р.) – було висвітлено чимало фактів із творчої біографії балетмейстера (артистична діяльність у трупі Київського ДАТОБ ім. Т. Шевченка, постановний досвід роботи в ансамблі Київського військового округу), розглянуто окремі танцювальні програми ансамблю, проаналізовано художній зміст найкращих хореографічних композицій, приділено увагу гастрольній діяльності колективу (Бондаренко, 1959: 3).

З позиції колеги й однодумця балетмейстер Н. Скорульська у публікації «Висока майстерність» («Радянська культура», 1 березня 1959 р.) охарактеризувала художні грані таланту П. Вірського (Скорульська, 1959: 3). Особисто знайома з ним ще з часів роботи останнього у Київському ДАТОБ ім. Т. Шевченка Н. Скорульська зазначила, що вже тоді спостерігалася його «тонка музикальність, своєрідна “мова”, лише йому властивий балетмейстерський “почерк”» (Скорульська, 1959: 3). Авторка пише про П. Вірського як про людину, котра має надзвичайну вимогливість до себе і безкомпромісність до мистецьких результатів; досить влучно характеризує його як «художника-живописця», який «малює то соковитими олійними, то легкими акварельними фарбами повнокровні сценічні образи» (Скорульська, 1959: 3). У другій частині мистецтвознавчого аналізу Н. Скорульська розглянула танцювальний досвід хореографічного колективу, здобутий за кордоном у країнах Європи (Великобританії, Франції, Австрії) та Далекого Сходу (Китайській Народній Республіці, В'єтнамі); власні доводи авторка проілюструвала цитатами з зарубіжних часописів. Окрім П. Вірського, увагу Н. Скорульської привернули інші відомі митці, які долучилися до створення оригінальних хореографічних полотен: диригент І. Іващенко та художник А. Петрицький.

М. Ельяш у публікації «Поезія мистецтва» («Радянська культура», 15 листопада 1960 р.) створив детальний мистецтвознавчий аналіз репертуару Державного ансамблю танцю УРСР. Автор насамперед охарактеризував загальні художні риси, притаманні хореографічним постановкам (високе почуття поезії, значний ступінь художнього узагальнення, масштабність, цілісність). Увагу критика привернули такі танцювальні номери, як: «Червона калина», «Про що верба плаче», «Запорожці», «Моряки флотилії “Радянська Україна”», «Повзунець», «Новорічна метелиця», «На кукурудзяному полі», «Гопак», що, на його думку, «рясніли витонченою танцювальною майстерністю» (Ельяш, 1960: 3). Публікація М. Ельяша містить перелік танцівників, які брали безпосередню участь в підготовці номерів; автор називає таких артистів, як: В. Котляр,

¹ П. Вірський разом із М. Болотовим був засновником колективу, проте з початком Другої світової війни продовжив творчу діяльність у військових ансамблях.

В. Князєв, М. Мотков, Б. Мокров, В. Побежимов, В. Застрожнов, А. Долгих, Л. Козаченко, В. Мезан, В. Ізотов, І. Годун, В. Голик та інші. Увагу мистецтвознавця також приділено сценографії А. Петрицького та музичному оформленню, створеному оркестром під керівництвом І. Іващенко. Наприкінці мистецтвознавчої розвідки М. Ельяш слушно наголосив, що успіх танцювального колективу головним чином пов'язаний із намаганням його керівника – П. Вірського – відшукати сучасний підхід до інтерпретації традиційних народних танців, створити нову образну театралізацію української національної хореографії, і це цілком вдається останньому завдяки «логічному й стрункому розвитку танцювальних тем, об'єднаних загальним пластичним задумом» (Ельяш, 1960: 3).

Думки М. Ельяша поділяв український дослідник, доктор мистецтвознавства А. Гуменюк. У статті «Українські народні танці і перспективи їх розвитку» («Радянська культура», 7 червня 1969 р.) він виклав власні міркування щодо балетмейстерського внеску П. Вірського у збагачення жанрової палітри хореографічного мистецтва України (Гуменюк, 1960: 3). Зокрема, автор наголосив, що постановником уперше було представлено приклади втілення на вітчизняній сцені народного танцювального гумору («Чумацькі радощі»), карнавальної тематики («Метелиця») та вертепного театру («Ляльки»).

Упродовж 1970–1980-х рр. проблематика творчості Державного ансамблю танцю УРСР на сторінках радянських періодичних видань розроблювалась авторами: Г. Боримською, А. Васильєвою, А. Камінським, В. Туркевичем.

Так, у статті «З іскрометною майстерністю» («Театрально-концертний Київ», 1974, № 17) В. Туркевич висвітлив результати чотиримісячної гастрольної поїздки танцювального колективу країнами Південної Америки (Туркевич, 1974: 10–11). Мистецтвознавець надав відомості щодо географії творчих маршрутів ансамблю (Мехіко, Пуєбло, Каракас, Сан-Хуан, Буенос-Айрес, Гавана тощо) та процитував кілька уривків із відгуків закордонної преси про виступи українських артистів. Аналізуючи жанрову палітру репертуару Державного ансамблю танцю УРСР, В. Туркевич наголосив, що за майже 20 років існування колективу поряд із хореографічними картинками за мотивами українського танцювального фольклору (левова частка) П. Вірським було створено кілька танцювальних номерів радянської тематики («Сестри», «На кукурудзяному полі», «Ми пам'ятаємо», «Жовтнева легенда») (Туркевич, 1974: 10–11).

Розгорнуту публікацію «Барви українського танцю» з аналізом творчої діяльності колективу було представлено мистецтвознавцем Г. Боримською («Театрально-концертний Київ», 1976, № 16) (Боримська, 1976: 6–8). На початку критичної розвідки авторка приділила значну увагу балетмейстерському досвіду фундатора творчого осередку – Павла Вірського, підкресливши, що останній став одним із засновників нового жанру радянського мистецтва – народно-сценічної хореографії, яку завдяки власному переосмисленню і новаторській думці збагатив елементами української фольклорної спадщини. Також Г. Боримська відзначила гастрольні поїздки Державного ансамблю танцю УРСР та його репертуар. Авторка наголосила, що спадщина П. Вірського неодмінно має увійти до культурного фонду українського народу (стаття вийшла до річниці смерті балетмейстера), адже кожен номер, поставлений ним, незалежно від історичного періоду продовжує залишатися сучасним (Боримська, 1976: 7). Цінність публікації Г. Боримської, на нашу думку, полягає ще й у тому, що авторка згадала прізвища багатьох артистів танцювального колективу, які належали до різних мистецьких поколінь (серед них заслужені артисти УРСР: Л. Козаченко-Макарова, В. Таланова, Є. Авер'янов, В. Акаєв, Б. Черноусов, Ю. Богомазов, В. Бобовников, В. Мещан, а також В. Лимар, Є. Макаров, Л. Мельниченок, Л. Пахомова, Т. Єгорова, Н. Лезговко, Т. Михалевич, В. Ралдугіна, М. Бодрак, І. Шевченко та інші) (Боримська, 1976: 8).

Окремий мистецтвознавчий інтерес становлять публікації А. Камінського, присвячені творчим біографіям солістів Державного ансамблю танцю УРСР (з 1977 р. – імені П. Вірського): Леоніда Воронова, Євгена Авер'янова та Антоніни Пирогової («Театрально-концертний Київ», 1978, № 8; 11; 1979, № 6) (Камінський, 1978а: 10–11; 1978б: 10–11; 1979: 6–7). Автор надав докладну характеристику технічної та акторської вправності артистів; розповів про роки хореографічного вишколу, що передували роботі в ансамблі; наголосив на тому, що завдяки тісній творчій роботі кожного згаданого виконавця з П. Вірським їм вдалося «знайти тонкі нюанси душевних переживань своїх героїв, продемонструвати точний психологічний малюнок образу, станцювати, а точніше сказати, зіграти характер живої людини» (Камінський, 1978: 11).

Окрему публікацію під назвою «Іскристий і поетичний» («Театрально-концертний Київ», 1981, № 3) А. Камінським було підготовлено до 40-річного ювілею Державного ансамблю танцю УРСР ім. П. Вірського (Камінський, 1981: 9–10). У ній автор підсумував майже півсторічний шлях хореографічного колективу, розпочатий артистами з П. Вірським та продовжений під керівництвом М. Вантуха. На думку А. Камінського (колишнього соліста ансамблю, який безпосередньо брав участь у підготовці більшості танцювальних номерів), міцним підґрунтям для творчості колективу завжди була висока фахова майстерність, а джерелом натхнення – народна творчість з її глибинними фольклорними традиціями (Камінський, 1981: 10).

Гастрольну діяльність Державного ансамблю танцю УРСР ім. П. Вірського містами Південної Америки (Курітіба, Порту-Алегрі, Сальвадор, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро тощо) було висвітлено у статті Л. Коробчак «Супутник ансамблю – овація» («Вечірній Київ», 4 жовтня 1983 р.) (Коробчак, 1983: 3). Авторка охарактеризувала концертний репертуар, що складався переважно з творів П. Вірського, а також постановок інших балетмейстерів (К. Балог, М. Вантуха). Серед них мистецтвознавець виокремила «Повзунець», «Рукодільниці», «Київські парубки», «Дев'ятка», «Карпати», «Шевчики», «Березнянка» тощо; підсумувала, що загалом артисти дали близько 50 концертів із загальною аудиторією в 400 000 глядачів, і процитувала кілька уривків із зарубіжної преси щодо виступів українських танцівників (Коробчак, 1983: 3).

Детальний екскурс в історію Державного ансамблю танцю УРСР ім. П. Вірського здійснила дослідниця М. Васильєва у статті «Веселка танцю» («Театрально-концертний Київ», 1985, № 2) (Васильєва, 1985: 12–13). Поряд із відомими фактами з творчого літопису колективу з публікації дізнаємося про ранню історію творчого осередку. Наприклад, мистецтвознавчий інтерес становили маловідомі факти про перший виступ ансамблю в Москві у вересні 1937 р., коли на чолі колективу стояли балетмейстери П. Вірський і М. Болотов. За твердженням М. Васильєвої, перша концертна програма ансамблю містила такі хореографічні номери, як: «Українська сюїта», «Гопак», «Дощик», а також танці народів СРСР (Васильєва, 1985: 13). Авторка цілком слушно наголосила, що завдяки старанням П. Вірського, який зібрав професійний колектив виконавців (танцівників та музикантів) і втілив разом із ними цілу низку високохудожніх творів, Державний ансамбль танцю УРСР перетворився «на справжній театр народної хореографії» (Васильєва, 1985: 13).

Про стан творчого осередку у середині 1980-х рр. можемо дізнатися з публікації «Завжди хвилююча подія» («Театрально-концертний Київ», 1986, № 10) (Завжди, 1986: 2–3), в основу якої покладено інтерв'ю з очільником танцювального колективу Мирославом Вантухом. Поряд із стислою історичною довідкою про створення ансамблю знаходимо важливі відомості про участь танцівників у Всесоюзному фестивалі мистецтв «Київська весна-86» (йшлося про спільний концерт із артистами хореографічної групи Уральського державного народного хору – явище, яке сьогодні отримало модну назву «танцювальний батл») і гастрольну поїздку містами Італії, де глядач мав побачити насамперед номери з «золотого фонду» колективу.

Висновки. Вивчення історикографічних джерел, опублікованих у радянській періодиці упродовж 1950–1980-х рр., дозволило встановити чимало важливих фактів щодо творчого «обличчя» Державного ансамблю танцю УРСР. Зокрема, було уточнено історичні відомості щодо ранньої концертної діяльності колективу; з'ясовано особливості репетиційної роботи артистів під керівництвом П. Вірського, зафіксовані безпосередніми спостереженнями тренувального процесу (авторами публікацій); складено повноцінне уявлення про репертуар колективу, зокрема про ті танцювальні номери, які вийшли з концертних програм ансамблю після розпаду СРСР: «Жовтнева легенда», «Сестри», «На кукурудзяному полі», «Колгоспна полька» тощо; взято до уваги невідомі факти із мистецьких біографій окремих артистів Державного ансамблю танцю УРСР ім. П. Вірського; знайдено відомості про гастрольні маршрути колективу поза межами України.

Список використаних джерел:

1. Благова Т. Динаміка формування концептів професії балетмейстера в Україні (на матеріалі творчості П. Вірського). *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 4 (86). С. 24–29.
2. Бондаренко Г. З народу і для народу. *Літературна газета*. 1959. 22 вересня. С. 3.
3. Бондаренко Г. Ми з України. *Радянська культура*. 1959. 25 січня. С. 3.
4. Боримська Г. Барви українського танцю. *Театрально-концертний Київ*. 1976. № 16. С. 6–8.
5. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю. Київ : Мистецтво, 1974. 136 с.
6. Бурковський О. Мирослав Вантух. Завжди в дорозі. Київ : Преса плюс, 2013. 128 с.
7. Вадясова Н., Чернець В., Шульгіна В. Мистецько-педагогічна школа видатного діяча української культури Мирослава Вантуха. Київ : НАКККіМ, 2012. 152 с.
8. Вернигор Д. Український танок – світова візитівка (до ювілею Національного заслуженого ансамблю танцю імені Павла Вірського). *Україна дипломатична : щорічник*. 2018. Вип. 19. С. 757–766.
9. Васильєва М. Веселка танцю. *Театрально-концертний Київ*. 1985. № 2. С. 12–13.
10. Гуменюк А. Українські народні танці і перспективи їх розвитку. *Радянська культура*. 1959. 7 червня. С. 3.
11. Завжди хвилююча подія. *Театрально-концертний Київ*. 1986. № 10. С. 2–3.
12. Камінський А. Іскристий і поетичний. *Театрально-концертний Київ*. 1981. № 3. С. 9–10.
13. Камінський А. Його покликання – танець. *Театрально-концертний Київ*. 1978. № 11. С. 10–11.
14. Камінський А. На крилах танцю. *Театрально-концертний Київ*. 1978. № 8. С. 10–11.
15. Камінський А. Подарована радість. *Театрально-концертний Київ*. 1979. № 6. С. 6–7.
16. Козиренко Л. Українські «зірки» і Південний хрест. Київ : Видавництво політичної літератури України, 1967. 172 с.
17. Козловський Н., Бальтерманц Д. Государственный заслуженный ансамбль танца Украинской ССР. Киев : Государственное издательство изобразительного искусства и музыкальной литературы УССР, 1960. 70 с.
18. Коробчак Л. Супутник ансамблю – овація. *Вечірній Київ*. 1983. 4 жовтня. С. 3.
19. Курінна М. Павло Вірський та Державний заслужений академічний ансамбль танцю України в розсекречених документах із архіву органів держбезпеки УРСР. *Українське мистецтвознавство*. 2019. Вип. 19. С. 230–241.
20. Литвиненко В. Трансформація української народної хореографії та її концептуалізація в театрі танцю Павла Вірського : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2017. 20 с.
21. Павло Вірський / уряд. Ю. Вернигор, Є. Досенко. Вінниця : Нова книга, 2012. 318 с.
22. Рой Є. Риси симфонізму в театралізованих композиційних структурах народно-сценічної хореографії Павла Вірського. *Культура і сучасність*. 2015. № 1. С. 99–107.
23. Скорульська Н. Висока майстерність. *Радянська культура*. 1959. 1 березня. С. 3.
24. Туркевич В. З іскрометною майстерністю. *Театрально-концертний Київ*. 1974. № 17. С. 10–11.
25. Туркевич В. Шляхом творчого пошуку. *Театрально-концертний Київ*. 1985. № 15. С. 11.
26. Цветкова Ю. Творча спадщина П. Вірського як невичерпне джерело розвитку мистецтва танцю. *Вплив творчості П. Вірського на розвиток національної хореографії* : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 26 лютого 2005 р. Київ, 2005. С. 20–23.
27. Эльяш Н. Поэзия искусства. *Советская культура*. 1960. 15 ноября. С. 3.

References:

1. Blagova, T. (2016) Dynamika formuvannya kontseptiv profesiyi baletmeystera v Ukrayini (na materialy tvorchoosti P. Virs'koho) [Dynamics of the Concepts Formation of the Profession of Choreographer in Ukraine (on the Material of Creativity of P. Virsky)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni I. Franka. Seriya: pedahohichni nauky*. Issue 4 (86), pp. 24–29. [in Ukrainian]
2. Bondarenko, G. (1959) Z narodu i dlya narodu [From the people to people]. *Literaturna hazeta*. 22 September, p. 3. [in Ukrainian]
3. Bondarenko, G. (1959) My z Ukrayiny [We are from Ukraine]. *Radyans'ka kul'tura*. 25 January, p. 3. [in Ukrainian]
4. Borymska, G. (1976) Barvy ukrayins'koho tantsyu [The Ukrainian dance blushes]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 16, p. 6–8. [in Ukrainian]
5. Borymska, G. (1974) Samotsvity ukrayins'koho tantsyu [Gems of Ukrainian dance]. Kyiv: Mystetstvo. 136 p. [in Ukrainian]
6. Burkovsky, O. (2013) Myroslav Vantukh. Zavzhdy v dorozhi [Myroslav Vantukh. Always on the road]. Kyiv: Press Plus. 128 p. [in Ukrainian]
7. Vadyasova, N., Chernets, V., Shulgina, V. (2012) Mystets'ko-pedahohichna shkola vydatnoho diyacha ukrayins'koyi kul'tury Myroslava Vantukha [Art-pedagogical school of the outstanding figure of Ukrainian culture Myroslav Vantukh]. Kyiv: NAKKKiM. 152 p. [in Ukrainian]
8. Vernyhor, D. (2018) Ukrayins'kyy tanok – svitova vizyivka (do yuvelyu Natsional'noho zasluženoho ansamblyu tantsyu imeni Pavla Virs'koho) [Ukrainian dance – global hallmark (dedicated to the anniversary of the National Honoured Dance Ensemble of Pavlo Virskyi)]. *Ukraina dyplomatychna : shchorichnyk*. Kyiv : Logos. Issue 19, pp. 757–766. [in Ukrainian]
9. Vasylieva, M. (1985) Veselka tantsyu [The dance rainbow]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 2, p. 12–13. [in Ukrainian]
10. Humeniuk, A. (1959) Ukrayins'ki narodni tantsi i perspektyvy yikh rozvytku [The Ukrainian folk dances and their development likelihoods]. *Radyans'ka kul'tura*. 7 June, p. 3. [in Ukrainian]
11. Zavzhdy khvylyuyucha podiya [Always the exciting event]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. 1986. № 10, p. 2–3. [in Ukrainian]
12. Kaminsky, A. (1981) Iskrysty i poetychny [Sparkling and poetic]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 3, p. 9–10. [in Ukrainian]
13. Kaminsky, A. (1978) Yoho poklykannya – tanets [His calling is the dance]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 11, p. 10–11. [in Ukrainian]
14. Kaminsky, A. (1978) Na krylakh tantsyu [On the wings of the dance]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 8, p. 10–11. [in Ukrainian]
15. Kaminsky, A. (1979) Podarovana radist' [The gifted joy]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 6, p. 6–7. [in Ukrainian]
16. Kozhyrenko, L. (1967) Ukrayins'ki “zirky” i Pivdennyi khrest [Ukrainian “stars” and the Southern Cross]. Kyiv: Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy. 172 p. [in Ukrainian]
17. Kozlovskiy, N., Baltermants, D. (1960) Hosudarstvennyy zasluženyy ansambl' tantsa Ukrainskoy SSR [State Honored Dance Ensemble of the Ukrainian SSR]. Kiev: Gos. iz-vo izob. iskusstva i muz. lit. USSR. 70 p. [in Russian]
18. Korobchak, L. (1983) Suputnyk ansamblyu – ovatsiya [The ensemble's companion is the applause]. *Vechirnyy Kyiv*. October 4, p. 3. [in Ukrainian]
19. Kurinna, M. (2019) Pavlo Virs'kyy ta Derzhavnyy zasluženyy akademichnyy ansambl' tantsyu Ukrayiny v rozsekrechenykh dokumentakh z arkhivu orhaniv derzhbezpeky URSS [Pavlo Virsky and the State Honored Academic Dance Ensemble of Ukraine in declassified documents from the archives of the state security bodies of the USSR]. *Ukrainske mystetstvo*. Issue 19, pp. 230–241. [in Ukrainian]
20. Lytvynenko, V. (2017) Transformatsiya ukrayins'koyi narodnoyi khoreohrafiyi ta yiyi kontseptualizatsiya v teatri tantsyu Pavla Virs'koho : avtoref. dys. ... kand. mystetstvovnavstva : 26.00.01 [Transformation of Ukrainian Folk Choreography and its Conceptualization at Pavlo Virsky's Theater of Dance. Extended abstract of candidate's thesis]. Kyiv: NAKKKiM. 20 p. [in Ukrainian]
21. Pavlo Virs'kyy / uporyad. Iu. Vernyhor, Ie. Dosenko [Pavlo Virsky: [life and creative way] (2012). Vinnytsia: Nova knyha. 318 p. [in Ukrainian]
22. Roy, E. (2015) Rysy symfonizmu v teatralizovanykh kompozytsiynnykh strukturakh narodno-stsenichnoyi khoreohrafiyi Pavla Virs'koho [Symphonic elements in theatrical compositions structures of Pavlo Virsky folk choreography]. *Kultura i suchasnist*. № 1, pp. 99–107. [in Ukrainian]
23. Skorulska, N. (1959) Vysoka maysternist' [The high proficiency]. *Radyans'ka kul'tura*. 1 March, p. 3. [in Ukrainian]
24. Turkevych, V. (1974) Z iskrometnoyu maysternistyu [With sparkling proficiency]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 17, p. 10–11. [in Ukrainian]
25. Turkevych, V. (1985) Shlyakhom tvorchoho poshuku [By the creative searching path]. *Teatral'no-kontsertnyy Kyiv*. № 15, p. 11. [in Ukrainian]
26. Tsvetkova, L. (2005) Tvorchyna spadshchyna P. Virs'koho yak nevycherpne dzherelo rozvytku mystetstva tantsyu. *Vplyv tvorchoosti P. Virs'koho na rozvytok natsional'noyi khoreohrafiyi (nauk.-prakt. konf., Kyiv, 26 lyutoho 2005 r.)* [Creative heritage of P. Virsky as an inexhaustible source of development of dance art. The influence of P. Virsky's work on the development of national choreography : scientific-practical conf.]. Kyiv, pp. 20–23. [in Ukrainian]
27. Elyash, N. (1960) Poézyya yskusstva [The poetry of the art]. *Sovetskaya kul'tura*. 15 November, p. 3. [in Russian]